

Den ugifte mor og barnets far

AKSEPTERBARHETEN AV FORHOLDET

Når man diskuterer fødsler utenfor ekteskap, er det som regel den ugifte mor man retter søkelyset mot. Det er som oftest henne barnet blir sammen med, og det er de ugifte mødre som blir betraktet som et sosialt problem. Aldri de ugifte fedre. De lever tilsynelatende upåvirket sitt liv videre, og samfunnet kan ikke klart sette stemplet «ugift far» på den enkelte.

Da vi i et tidligere kapittel gikk igjennom fødselsmeldingene for barn født utenfor ekteskap i Oslo, fikk vi vite at en tredjedel av de ugifte fedre var under 25 år, 57 prosent hadde et lavt kvalifisert yrke, 55 prosent var ikke Oslo-boere, og 24 prosent var gift med en annen enn barnets mor da fødslen fant sted.¹ Dette siste sier oss litt om hvorfor en del av de ugifte foreldre ikke ble gift. I det følgende skal vi se på hva slags forventninger moren faktisk hadde med hensyn til fremtidig ekteskap, hvor lang tid forholdet til barnets far hadde vart, og hvor akseptabelt det kunne sies å være.

Et seksuelt forholds aksepterbarhet er avhengig av følgende tre variabler: Bekjentskapets lengde, hvorvidt forholdet har en fremtidig karakter, og hvorvidt

det er visibelt, dvs. forholdet må være definert overfor gruppen, for eksempel ved hjelp av forlovelsesringer, besøk hos foreldrene, offentlig erklæring om ekteskap e.l.

Av Tabell 1 fremgår det hvor lang tid barnets mor hadde kjent faren for hun ble gravid. Nesten halvdel av mødrene hadde kjent ham i ett år eller mer, omtrent en fjerdedel hadde kjent ham imellom tre måneder og ett år, mens omkring en sjettedel av mødrene hadde kjent barnets far i mindre enn tre måneder.

Antall dager barnets mor hadde kjent barnets far for graviditeten.

Tabell 1.

	Antall dagers bekjentskap for graviditet
1 dag	1
1 måned	3
2 måneder	4
3 måneder	2
4—6 måneder	11
7—12 måneder	19
13—24 måneder	8
25—36 måneder	5
Mer enn 3 år	23
Total	76

Når det gjelder den fremtidige karakter av forholdet, så er det 17 prosent av mødrene som forteller at de var forlovet med barnets far (se Tabell 2). Ytterligere 25 prosent opplyser at det var underforstått at de skulle gifte seg med barnets far, men at det ikke hadde vært tale om en direkte forlovelse. Tidspunktet for bryllupet var ikke fastsatt, men det var forventet at svangerskapet ville fremskynde denne dato. To

tredjedeler av disse kvinner var over 25 år og hadde kjent barnets far i mer enn ett år. Det var 57 prosent som opplyste at giftermål ikke hadde vært på tale og at de ingen direkte forventninger om ekteskap hadde da forholdet ble innledet. Størstedelen av denne gruppen var kvinner under 24 år, og halvdel av dem hadde kjent barnets far i et halvt år eller mindre.

Angående visibiliteten av forholdet var det som sagt 17 prosent av de ugifte mødre som var offisielt forlovet før graviditeten. Alle disse oppga at deres foreldre kjente barnets far. Både blant dem som mente at giftermål var underforstått og blant dem som visste at forholdet bare var en midlertidig forbindelse, var det en fjerdedel som sa at deres foreldre omkring tiden da konsepsjonen fant sted kjente barnets far godt, og en fjerdedel som sa at deres foreldre bare hadde møtt ham en enkelt gang.

Som vi ser, står vi med hensyn til akseptbarheten av de seksuelle forhold ikke overfor noen homogen gruppe av ugifte mødre. Men ved å kombinere de tre ovenfor nevnte variabler (varighet, fremtidighet og visibilitet) kan vi skape et indeks for akseptbarheten av det seksuelle forhold for hver enkelt av de ugifte mødre.² Dette indeks ønsker vi da å se i forhold til andre variabler, fordi vi dermed kan undersøke om for eksempel et akseptabelt seksuelt forhold har innvirkning på omgivelsenes holdning til den ugifte mor eller om kvinnens egen oppfatning av akseptbarheten av hennes forhold til barnets far vil komme til uttrykk i den måte hun mener hennes sosiale omgivelser bør oppfatte henne på.

Hvorvidt barnets mor skulle inngå ekteskap med
barnets far.

T a b e l l 2.

	Relative tall
Barnets foreldre var forlovet	17
Det var underforstått at barnets foreldre skulle gifte seg	25
Dette var en midlertidig forbindelse uten forutsetning om ekteskap	57
Ikke opplyst	1
	100 prosent N = 77

Foreldrenes første reaksjon på datterens graviditet ser ut til å ha en viss sammenheng med denne variabel, for dersom datterens forhold til barnets far har vært mindre akseptabelt, som ovenfor definert, er det større sannsynlighet for at foreldrenes første reaksjon på hennes graviditet har vært av negativ art. Det er her ikke mulig å si noe om hva som er årsak og hva som er virkning. Det kan like gjerne tenkes at en medvirkende grunn til kvinnens deltakelse i et mindre akseptabelt seksuelt forhold finner en delvis forklaring i hennes dårlige relasjoner med foreldrene. Når det siden blir spurt om hvordan forholdet til foreldrene er etter barnets fødsel, er det mer enn halvparten av de kvinner som sto i et lite akseptabelt forhold til barnets far, som rapporterer at deres forhold til foreldrene ikke er godt, mens det bare er omkring en fjerdedel av alle de andre som ikke har noe godt forhold til foreldrene.

Overfor naboene ser det ikke ut til å ha gjort noen forskjell om kvinnens forhold til barnets far har vært

mer eller mindre akseptabelt. Enten er dette ikke relevant informasjon for naboene, eller også når informasjonen dem i en noe endret form.

Derimot gir denne variabel utslag når vi ser på de ugifte mødre og deres vennekrets før graviditeten, for de kvinner hvis forhold til barnets far har vært minst akseptabelt, har i langt høyere grad enn de andre mistet kontakten med gamle venner. Hvorvidt disse kvinner også hadde en mindre stabil vennekrets som i alle fall ville ha blitt oppløst etter kortere tid, ble ikke undersøkt. Variabelen har ingen innflytelse når det gjelder dannelsen av ny vennekrets og størrelsen på denne vennekrets. Men kvinner som har hatt et mindre akseptabelt forhold til barnets far, velger i langt høyere grad enn de andre sine nye venner blant *andre ugifte mødre*. Dette gir støtte til en hypotese om at ugifte mødre (eller mer generelt: avvikere) som har vansker i sitt sosiale miljø, vil søke til et miljø som ikke definerer deres atferd som avvikende. Vesentlig i denne situasjon er sikkert også behovet for identifisering og den ugifte mors egen opplevelse av seg selv som avviker.

Det er interessant å merke seg at akseptbarhetsvariabelen også slår ut når det gjelder den ugifte mors oppfatning av andre menneskers holdning til henne. De kvinner som har hatt det minst akseptable forhold til barnets far, mener nemlig i større utstrekning enn de andre at folk har sett ned på dem fordi de er ugifte mødre. Dette stemmer overens med at det også er denne gruppe ugifte mødre som faktisk har hatt de største vansker med sitt sosiale miljø.

De ugifte mødre som har hatt det minst akseptable forhold til barnets far, er gjennomsnittlig en god del yngre enn den øvrige gruppe, men med hensyn til deres egen yrkesgruppetilhørighet eller deres fedres yrkesgruppetilhørighet er det ingen forskjell.

Vi skal i det følgende se at akseptbarhetsvariabelen også spiller inn på en del andre områder.

FORHOLDET TIL BARNETS FAR

Det ser ut til å være en fremherskende norm i samfunnet at dersom en mann gjør en kvinne gravid, så må han også ta ansvaret for barnet og gifte seg med kvinnen. Mange menn følger denne norm og gifter seg med kvinnen når hun er blitt gravid, selv om forholdet mellom dem undertiden har vært av en så flyktig natur at det under andre vilkår ikke ville ha dannet grunnlag for ekteskap. Det er rimelig å anta at disse normer varierer med sosial klasse og at forventningene om at ekteskap bør følge graviditet, er størst i de mellomste og øvre sosiale lag.³

Det er vel en utbredt oppfatning at når ugifte mødre er forblitt ugifte, kommer det av at mannen har sviktet dem. Spør man de ugifte mødre selv om hvorfor de ikke er blitt gift, så ser vi at det er ikke alle som opplever situasjonen på denne måte. Av Tabell 3 går det fram at det er bare 39 prosent av mødrene som oppgir at de føler seg sviktet fordi barnets far ikke har ønsket å gifte seg med dem. Ser man nærmere på denne delen av de ugifte mødre, viser det seg at en tredjedel av dem bare hadde kjent barnets far en gan-

Årsaken til at barnets foreldre ikke ble gift.

Tabell 3.

	Relative tall
Barnets far ønsket ikke å gifte seg med barnets mor	39
Barnets far var allerede gift	21
Barnets mor ønsket ikke å gifte seg med barnets far	17
Ingen av partene ønsket å inngå ekteskap	13
Partene skal snart gifte seg	5
Annet og uoppgitt	5
	100 prosent
	N = 77

ske kort stund og at muligheten av ekteskap ikke hadde vært nevnt. Likevel har disse kvinner opplevd normen om barnefarens forpliktelser så sterkt at de føler seg sviktet når han ikke ønsker å gifte seg med dem. Denne reaksjonen virker rimeligere når den kommer fra de kvinner som enten var forlovet eller hadde forstått det slik at ekteskap ville være en naturlig fortsettelse av det forhold de hadde innledet med barnets far.

I 17 prosent av tilfellene er det barnets mor som ikke har villet giftet seg med barnets far. Det inkluderer både kvinner som har vært forlovet med barnets far, og kvinner som er blitt gravide etter et flyktig bekjentskap. Alle følte de at det var *deres* bestemmelse at giftermål ikke skulle finne sted.

Det var 13 prosent av mødrene som opplyste at det aldri hadde vært forutsetningen at deres forhold til barnets far skulle føre til giftermål, og at begge partene var enige om at graviditeten ikke var en viktig nok grunn til å inngå et uønsket ekteskap. Som rime-

lig kunne være, var det i denne gruppen mange av de kortvarige bekjentskapene.

Dessuten var det 21 prosent som oppga at barnets far allerede var gift og ikke ønsket å bli skilt for å inngå et nytt ekteskap med barnets mor.

Det er hele dette bilde som må tas i betraktning om man ønsker å forstå de ugifte mødres holdning til de fedre de ikke ble gift med. Det er bare 13 prosent av mødrene som ved tidspunktet for intervjuet stadig er negativt innstilt overfor barnets far, dvs. stadig er bitre over at han sviktet dem. Disse mødre er fortrinnsvis de som har de minste barn. Jo lengre tid det er gått etter fødselen, jo mindre blir det tilbake av bitterheten. Det samme viser seg å være tilfelle med de mødre som stadig er glad i barnets far. Det er i alt 25 prosent av mødrene som har en positiv innstilling til barnets far, dvs. skjønner og unnskylder hans atferd, stadig er glad i ham og godt kunne tenke seg å gifte seg med ham. Også disse kvinner er først og fremst de som har de minste barn, og igjen ser vi at de kvinner som har vært lengst alene, også er de som har de minst positive følelser overfor barnets far. Dersom det da ikke har skjedd en seleksjon, slik at det er de som var mest negative eller mest positive overfor barnets far, som snarest inngår et nytt ekteskap. Det er vanskelig å foreta en helhetsvurdering fordi vi mangler en sammenlignende gruppe av ugifte mødre som nå er gifte. Det er 56 prosent av mødrene som har en nøytral og ikke-emosjonell holdning til barnets far, dvs. det virker som om de har arbeidet situasjonen igjennom og nå kan se tilbake på den uten

å komme i en følelsesbetonet affekt. Dette er fortrinnsvis de mødre som har vært alene med barnet i ett år eller mer.

Det er stadig en del av mødrene som har fortsatt å være sammen med barnets far. Dette gjelder først og fremst mødre som hadde et akseptabelt seksuelt forhold til barnets far da graviditeten oppsto, og det er mødre med både små og større barn. Et enkelt av foreldreparene hadde flyttet sammen på det tidspunkt undersøkelsen ble gjort. Mange av mødrene fortsatte forbindelsen med faren, fordi de ønsket å knytte barnet til faren.

Størsteparten av mødrene ønsket å gifte seg, og bare 8 prosent erklærte bestemt at aldri ville de stole på en mann igjen. Disse kvinner er en god del eldre enn den øvrige gruppe. Mer enn halvparten av mødrene uttrykker uten betenkeligheter ønsket om ekteskap, mens omkring en fjerdedel av mødrene sier de bare vil gifte seg under visse forutsetninger, dvs. mannen må være snill, være glad i barnet, etc. Spør man ytterligere hvorfor disse kvinner gjerne vil gifte seg, så er det mange som ønsker det for barnets skyld og like mange som ønsker det for sin egen skyld. Noen nevner direkte at de gjerne vil gifte seg for å bli økonomisk trygge, og noen sier at de gjerne gifter seg hvis de derved kan få sitt eget hjem. Andre uttrykker ønske om ekteskap fordi dette er en forventet atferd som egentlig ikke trenger nærmere begrunnelse. Bare noen få av mødrene setter det som en betingelse at det fremtidige ekteskap skal være med barnets far. Ellers er det interessant å se, at det er de ugifte mødre som var

forlovet med barnets far, som sterkest uttrykker ønsket om å bli gift, selv om det blir med en annen enn barnets far. Det virker som om de i den grad er orientert mot ekteskapet at denne holdning ikke vesentlig berøres hverken av deres nye situasjon eller av nødvendigheten av å finne en ny ektefelle. Blant dem som ikke venter å bli gift med barnets far, finner vi også de fleste av de kvinner som ikke ønsker å gifte seg.

Det er en femtedel av mødrene som har fått en ny mannlig venn som de mener kan bli en ektemann. Nesten samtlige av disse kvinner er under 24 år og har ikke vært forlovet med barnets far.

DEN UGIFTE FARS RETTSLIGE OG SOSIALE STILLING

Mens vi oppholder oss ved den ugifte far, er det kanskje relevant å bruke litt plass på hans stilling i samfunnet. Gjerne skulle vi også ha trukket de ugifte fedre inn i undersøkelsen og sett hvordan de utfyller sin nye rolle, hva slags forventninger det knytter seg til den og hva slags tilpasning fedrene har til den nye situasjon.

Med den lovgivning vi har, er fedrene i Norge i langt høyere grad enn i de fleste andre land part i saken. Barnet har rett til farens navn, barnet har rett til arv etter faren og hans slekt, og barnet har rett til å få økonomisk hjelp av faren.⁴ Det er en offentlig plikt å få innkrevd bidraget, og faren kan straffes med bøter eller med fengsel i inntil 6 måneder dersom bidragene ikke blir betalt.⁵

Gjennom loven er det gitt uttrykk for at barn uten-

for ekteskap skal stilles likt med barn født innenfor ekteskap. Det er også gitt uttrykk for at for foreldre som får et barn uten å gifte seg, skal det være slik at «byrda vert like stor på kvar av foreldra etter hans eller hennar økonomiske kår». ⁶ Så meget om loven.

Virkeligheten ser nok en god del annerledes ut. Det er ingen som har definert hva «byrda ved oppfostring av barnet» egentlig står for, og om dette bare betyr de direkte utgifter til mat og klær til barnet eller om det også innebærer den tid og det arbeid som nedlegges i oppfostringen av barnet. Hva enten man bruker den første eller den andre definisjonen, er det klart at det er bare i de aller færreste tilfeller at loven blir fulgt, og at den ugifte far deler de økonomiske utgifter til barnets oppfostring likt med barnets mor.

For de fleste av de andre fedre gjelder det at de til barnet betaler et månedlig bidrag på mellom 75 og 100 kroner. Selv om vi på et tidligere tidspunkt fant fram til at de fleste av de ugifte fedre er både unge og ufaglærte, og derfor kanskje heller ikke økonomisk solide, kan det likevel ikke fra mødrenes side se ut som om lovens vilkår er oppfylt når dette bidraget, som for fedrene er skattefritt, er innbetalt. Når dertil kommer at bidragene ikke alltid blir betalt til rette tid og at legale straffetrusler sjelden kommer til anvendelse, så er det forståelig at hele opplegget innbyr til konflikt mellom partene.

For mannen gjelder det at hans økonomiske forpliktelser kan komme opp i en 17 000–18 000 kroner før de 18 år med bidragsplikt er omme (dersom han betaler minstesats og utgiftene ved fødsel og barsel-

leie). Har de ugifte fedre en stor inntekt, kan de dommes til å betale større bidrag, foruten økonomisk hjelp til barnet ved sykdom, utdanning, konfirmasjon, eller lignende. Av de kvinner som vi intervjuet, var det bare få som fikk over 150 kroner månedlig fra faren, og på Bidragsfogdens kontor i Oslo kunne man opplyse at dette stort sett var i overensstemmelse med de erfaringer man der har gjort. Det var ingen sammenheng mellom størrelsen av morens inntekter og størrelsen på farens bidrag.

De økonomiske forpliktelser gir imidlertid ikke faren noen rettigheter i forhold til barnet. Det er barnevernsnemnda som bestemmer om han skal ha samkvemsrett med barnet, og dersom ikke moren inngår en frivillig ordning med ham, er det ikke sannsynlig at han får kontakt med barnet.⁷

Man kan vel si at den ugifte far får svært lite igjen, og at det fra hans side kan se ut som om han er utsatt for en økonomisk straffeaksjon. Når faren ikke får oppleve barnet og følge med i dets utvikling, har «ansvaret for barnet» lett for å bli et abstrakt begrep som er ham uvedkommende, og til og med direkte sjenerende dersom det griper for sterkt inn i hans økonomi. Det er kanskje dette som tas i betraktning, når det i praksis viser seg at lovens ord ikke blir oppfylt.

Vi omtaler her bare den økonomiske side av saken, for rent sosialt rammes den ugifte far ikke. Han mister ikke som den ugifte mor status om han avler et barn utenfor ekteskap, og Vincent forklarer denne forskjellen slik: «The softer judgment on the male is related to his traditional role of pursuing sexual favors as

evidence of his masculinity, his lack of evidence of sexual misbehavior that would overtly threaten cherished family values, and social practices and attitudes that preclude his identification as a burden on taxpayers.»⁸

Dette stemmer også overens med normene omkring kvinne- og mansroller i vårt samfunn.⁹

SAMMENDRAG

Vi har her prøvd å beskrive den ugifte mors forhold til barnets far ved hjelp av tre variabler: 1) varigheten av det seksuelle forhold, 2) fremtidigheten av forholdet, og 3) visibiliteten av forholdet. Disse tre variabler har vi forutsatt må være til stede i en viss utstrekning for at en ugift kvinnes seksuelle forhold skal være i overensstemmelse med fremherskende normer i samfunnet. Variablene ble kombinert i et mål som vi kalte akseptbarhets-indekset, og dette mål ble sett i forhold til en del andre variabler.

Vi ventet å finne at de mødre som hadde hatt det mest akseptable forhold til barnets far, også ville være de som følte seg mest sviktet da det ikke ble giftermål med barnets far. Dette er delvis tilfelle. Vi ser dessuten at en tredjedel av de kvinner som følte seg mest sviktet, hadde hatt et kortvarig forhold til barnets far, uten gjensidige avtaler om ekteskap. Disse kvinner hadde etter alt å dømme en sterk opplevelse av den norm som går ut på at en mann som gjør en kvinne gravid, også har forpliktelse til å gifte seg med henne.

I alt var det 39 prosent av kvinnene som folte at barnets far burde ha giftet seg med dem. Dette er en betydelig mindre andel «sviktede» enn man vanligvis forventer å finne, og det er ikke rimelig å tro at denne andelen ville ha steget dersom utvalget hadde vært mer komplett.

De kvinner som har hatt et mindre akseptabelt forhold til barnets far, får å vite av omgivelsene at de er avvikere. De har det vanskeligere i forhold til foreldrene, og hvorvidt dette er a priori eller a posteriori er selvfølgelig ikke godt å si. De har lettere for å miste sine tidligere venner og de søker i høyere grad sine nye venner blant andre ugifte mødre, som de kan identifisere seg med og ikke risikere å møte negative sanksjoner fra.

Det er bare et fåtall av de ugifte mødre som er blitt så skremt av atferden til barnets far at de bestemt avviser tanken på noen gang å inngå ekteskap. Nesten alle de andre uttrykker ønsket om å gifte seg, og de fleste uttrykker det til og med meget sterkt, for så vidt som de planlegger sitt liv ut fra den betraktning, at rollen som ugift mor bare er midlertidig. Som vi så før, så er dette også en realistisk vurdering av situasjonen, for flertallet at de ugifte mødre gifter seg i løpet av få år etter fødselen.

Det er 65 prosent av mødrene som konsekvent kaller seg «frøken», også når de har barnet med seg, og mens det før ble tolket som et tegn på at de ikke ønsket å skjule for omgivelsene at de var ugifte mødre, er det også for mange av mødrene uttrykk for en aktiv innsats for å opplyse omgivelsene om at de er frie på

ekteskapsmarkedet.¹⁰ Det må tilføyes at bare noen få av mødrene regner med at barnets far blir ektemannen, og også dette er en realistisk vurdering.

Som tidligere nevnt er vårt utvalg «skjevt», og man kan da spekulere på hvordan forholdet til barnets far, slik det her er behandlet, var hos de ugifte mødre som ikke ble intervjuet. Vi ville anta at de ugifte mødre som bor sammen med barnets far, og de ugifte mødre som står like foran et ekteskap, enten med barnets far eller en annen, ikke opplever seg selv som ugifte mødre og derfor ikke så noen grunn til å delta i undersøkelsen. Siden vi vet at giftermålsraten blant ugifte mødre er meget høy, og siden det bare var 5 prosent av de intervjuede som oppga at de snart skulle gifte seg, må denne kategorien være stor blant de ikke-intervjuede.